

Knut A. Jacobsen. *Yoga in Modern Hinduism: Hariharānanda Āraṇya and Sāṃkhyayoga*. London/New York: Routledge, 2018 (234 sider plus indholds- og billedfortegnelse).

Anmeldt af Mikael Aktor

Findes der overhovedet nogen religion, der ikke har en eller anden grad af dualisme indbygget i sig? Findes der en religion, der abonnerer på den rene annihillisme, altså læren om at eksistensen ophører med kroppens død? Selv Buddha, der forkastede læren om et permanent Selv, afviste annihillismen. Snarere ser det ud til, at dualisme kommer i mange varianter, der dog grundlæggende forudsætter forestillingen om en form for eksistens, der rækker ud over kroppens død, om det er blandt forfædre, i et skyggeland eller blot i en ny krop.

Vil man reflektere over dualismens rolle i religiøse tankesystemer og praksisformer, får man den næppe mere konsekvent og skarpt formuleret end i den indiske *sāṃkya*-lære. *Sāṃkhya* optæller væren i 25 principper (*tattvaer*): Fem elementer (inklusive rum), fem sansningskategorier, fx lyd, fem motoriske evner, fx tale, fem sensoriske evner, fx hørelse, samt tre mentale principper, nemlig sind, ego og intellekt.

Alt i alt er disse treogtyve principper transformationer af det fireogtyvende princip, det materielle (*prakṛti*).

Adskilt fra dette materielle princip og dets treogtyve transformationer er bevidstheden (*puruṣa*), der er en uafhængig, i sig selv indholdsløs og passiv vidnebevidsthed. Det soteriologiske aspekt af denne lære er, at kontakten mellem bevidstheden og sanseverdenen, der kommer i stand gennem de tre mentale elementer, er årsag til smerte og lidelse, ligesom det i kraft af gode og dårlige handlinger også er årsag til genfødsel i *samsāra*.

Den tilsvarende praksisform knyttet til *sāṃkhya*-systemet er yoga, som denne er udfoldet i Patañjalis *Yogasūtra*. Denne tekst er imidlertid fortolket ind i de historiske forskellige yoga-former, som fx middelalderens *haṭhayoga*, og reformhinduismens *vedānta*-orienterede *Rāja Yoga* lanceret af Vivekānanda. Yoga forstået som en *sāṃkhya*-praksis

benævnes derfor i denne bog *Sāṃkhyayoga*, »the yoga tradition of *Sāṃkhya*« (side 11). Denne forståelse af yoga har historisk været svin-dende og er i dag stort set kun til stede i dens klassiske tekstgrundlag på sanskrit – bort set fra den lille gruppe af følgere af dens genopliver i moderne hinduisme, den bengalske asket (*samnyāsin*) Hariharānanda Āraṇyaka (1869-1947).

Gennem hele sin karriere har Knut A. Jacobsen undersøgt *sāṃkhya*-filosofien og dens relation til yoga – fra sin studietid under Gerald Larson i starten af 1990'erne, i monografien *Prakṛti in Sāṃkhya-Yoga* (1999) og i talrige publikationer sidenhen. Denne ekspertise kommer fuldt ud til udfoldelse i hans nye bog om Hariharānanda Āraṇyaka og hans Kāpil Maṭh-institution, som Jacobsen har besøgt regelmæssigt siden 1999.

Med denne baggrund er Jacobsen i stand til at korrigere flere fejl-fattelser i den hidtidige forskningslitteratur om Hariharānanda og *sāṃkhyayoga*-traditionen. De væsentligste korrektioner og indsigter er, (1) at nutidens levende *sāṃkhyayoga* er et produkt af moderne hindu-reform og ikke resultatet af en ubrudt tradition – Hariharānanda var ikke et sjældent tilbageværende eksempel på en sådan ubrudt tradition; (2) at Hariharānanda derfor ikke var sidste led i en ubrudt *parampara*-kæde (mundtlig overlevering fra guru til discipel), men at han byggede sin viden på studier af de klassiske tekster på sanskrit, ligesom tidens indologer gjorde det, dog med den forskel, at han forsøgte at omsætte teksterne til egen praksis og med baggrund i denne erfaring relancerede en moderne form for *sāṃkhyayoga*; (3) at Hariharānanda derfor er en genopliver af en tradition i en moderne forståelse, og at den nye *sāṃkhyayoga* tilsvarende er en traditionalistisk revival; og (4) at Hariharānanda etablerede en monastisk kæde, med ham selv som forbillede på en måde, der ikke var fri for at bygge på stereotyper, om fx den sande yogis ensomme meditation i en klippehule i Himalaya (»a key feature of an imagined orthodox *Sāṃkhyayoga*«, s. 202). Men egentlig var Hariharānanda en ny type yogi, en »upper-class and caste yogin who had modern education, tried to connect to the ancient philosophical tradition

of Yoga *darśana* and, at the same time, distanced himself from most of the contemporary yoga phenomena» (s. 205).

Denne nye type var produkt af den bengalske renæssance i anden halvdel af det 19. og starten af det 20. århundrede. Den var motiveret af en ny klasse intellektuelle reformhinduer, der havde kastet sig over trykte klassiske tekster – trykkeriets udbredelse i Indien i sidste del af det 19. århundrede var helt afgørende for de former, den moderne hinduisme antog. Typiske træk er en puristisk relancering af hinduismen, der bl.a. hylder den asketiske *samnyāsin*-helt som idealet for en rationel selvkontrol fri for obskur ritualisme og uafhængig af præstelig autoritet, men samtidig del af den orientalistiske glorificering af Indiens gyldne fortid og dens ældgamle filosofi.

Sāṃkhyayoga stræber efter en tilstand (*samādhi*), hvor sindet opløses og bevidstheden er tom for indhold, fuldstændig alene og isoleret fra andre bevidstheder og fra sanseverdenen. Hvad Hariharānandas erfaringer med sådanne tilstande egentlig har været, kan vi kun forsøge at danne os et indtryk af ud fra hans tekster. Han beskriver forskellige teknikker til at nå disse erfaringer og understreger nødvendigheden af ubrudt ensom meditation. Når *samādhi* er oplevet mangler stadig den uhyre vanskelige kamp, får vi indtryk af, med at stabilisere denne tilstand. Først når det sker, er målet nået, og forbindelsen til den gentagne transformation af *prakṛti* ved hver ny fødsel er brudt. Jacobsen antager, at en del af disse beskrivelser bygger på Hariharānandas egne erfaringer, men hvor præcis skellet går mellem egen erfaring og studeret viden vil altid være en fortolkningssag. Problemet er klassisk inden for mystikforskningen. Hvor går grænsen mellem rå erfaring på den ene side, og inkorporeret og retrospektiv fortolkning på den anden? Hvordan renser forskeren erfaringen fra projektioner af traditionel viden, og gives der i det hele taget en umedieret erfaring?

Hariharānanda var ensomhedens mester. Et af bogens vigtige bidrag er at korrigere den *vedānta*-orienterede fortolkning af Yogasūtra. Det handler slet ikke om enhed. Det handler om adskillelse og fuldstændig isolation (*kaivalya*). Vivekānandas yogahelt, der sørger for også at

styrke sin krop, og aktivt udbreder indisk åndelighed til Vesten, er en helt anden verden i forhold til Hariharānandas *sāṃkhyayoga*.

I den forstand er bogen også meget tankevækkende. Hvilken kultur, hvilket samfund, hvilken historisk erfaring udvikler en livsfilosofi, der så radikalt rendyrker en påstand om, at en fuldstændig overvindelse af menneskelig lidelse og smerte i det hele taget er mulig – og i samme omgang en strategi om, at en sådan overvindelse kun lader sig gøre gennem permanent, frivillig ensomhed uden menneskelig kontakt, gennem tavshed og mental tilbagetrækning fra såvel lykkelige som ulykkelige sanseerfaringer? Logisk hænger det sammen: Fuldstændig overvindelse kræver radikal strategi, men hvad fortæller det om det sociale liv, hvor disse praksisformer promoveres? Og hvordan kan det være, at disse idealer i nogen grad stadig ræsonnerer i den i indiske selvforståelse?

Jacobsens bog om Hariharānanda Āraṇya og hans Kāpil Maṭh er en kompetent og meget lærd fremstilling af yogas oprindelse i *sāṃkhyasystemet* og dens relancering som sådan i den moderne hinduisme. Den er godt organiseret med fyldigt indeks og ordforklaring og vil være et nødvendigt supplement til den allerede omfattende nye litteratur om yoga, dens oprindelse og udvikling.